

СЕКЦІЯ 5 ПСИХОЛОГІЯ ПРАЦІ

ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

THE PHENOMENON OF PROFESSIONAL SUCCESS OF AN INDIVIDUAL: PSYCHOLOGICAL DIMENSION

Стаття присвячена дослідженню феномену професійної успішності особистості, а саме окреслено такі її виміри, як формальний професійний статус, визнання професійних досягнень з боку соціуму та задоволення від самого процесу професійної діяльності, що приносить натхнення, творчу захопленість та відчуття щастя. Пріоритетність тих або інших вимірів професійної успішності розглядається в контексті вираженості таких аспектів професійної ідентичності особистості, як ціннісно-сміслові предиспозиції, емоційно-оцінний, мотиваційний та когнітивний компоненти.

Значущість статусних орієнтацій пов'язана з важливістю для досліджуваних цінностей влади та домінування, що супроводжується відповідною кар'єрною мотивацією. Важливість отримання професійного визнання з боку референтного соціального оточення зумовлює виникнення високих професійних домагань, що поєднується з прагненням до самовдосконалення та професійного розвитку, спрямованим на отримання підтвердження професійних здобутків з боку соціуму.

Надання переваги отриманню творчого задоволення від самого процесу професійної самореалізації передбачає достатньо високий рівень толерантності до невизначеності і незалежності від думок оточуючих та супроводжується високою емоційною насиченістю і задоволеністю процесом реалізації творчих ідей та їх втілення в оригінальні продукти професійної діяльності. А саме, відсутність необхідності відповідати визначеним нормам та стандартам сприяє активізації творчого потенціалу, що в результаті призводить до поєднання непоєднуваного та виникнення оригінальних творчих продуктів професійної діяльності.

Таким чином, багатоаспектність феномену професійної успішності зумовлює наявність різноманітних особливостей професійної ідентичності в контексті пріоритетності тих або інших вимірів професійної успішності, що відповідним чином зумовлює ціннісно-сміслові, емоційно-оцінні, регулятивні та когнітивні компоненти професійної самоідентифікації.

Отже, професійна успішність передбачає як кар'єрні орієнтації, так і прагнення до визнання та можливості для творчої професійної самореалізації, які в своїй сукупності створюють умови для реалізації професійних домагань особистості та отримання задоволення від самого процесу праці.

Ключові слова: професійна успішність, професійна ідентичність, визнання, кар'єрні орієнтації, творча самореалізація.

The article is devoted to the study of the phenomenon of professional success of an individual, namely, such dimensions as formal professional status, recognition of professional achievements by society and satisfaction from the process of professional activity, which brings inspiration, creative enthusiasm and a sense of happiness, are outlined. The priority of certain dimensions of professional success is considered in the context of the expression of such aspects of a person's professional identity as value-meaning predispositions, emotional-evaluative, motivational and cognitive components.

The importance of status orientations is related to the priority of the studied values of power and dominance, which is accompanied by the corresponding career motivation. The significance of obtaining professional recognition from the referent social environment leads to the emergence of high professional demands, which is combined with the desire for self-improvement and professional development aimed at obtaining confirmation of professional achievements from society.

Giving priority to creative satisfaction from the process of professional self-realization implies a sufficiently high level of tolerance for uncertainty and independence from the opinions of others and is accompanied by high emotional saturation and satisfaction with the process of implementing creative ideas and their implementation into original products of professional activity. Namely, the absence of the need to comply with certain norms and standards promotes the activation of creative potential, which ultimately leads to the combination of the incompatible and the emergence of original creative products of professional activity.

Thus, the multifaceted nature of the phenomenon of professional success determines the presence of various features of professional identity in the context of the priority of certain dimensions of professional success, which accordingly determines the value-semantic, emotional-evaluative, regulatory and cognitive components of professional self-identification.

Therefore, professional success implies as career orientations and the desire for recognition and opportunities for creative professional self-realization, which in their entirety create conditions for the realization of the individual's professional aspirations and satisfaction from the work process.

Key words: professional success, professional identity, recognition, career orientations, creative self-realization.

УДК 159.99

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.38.22>

Алексеева А.В.

к.психол.н., с.н.с.,
доцент кафедри психології
Університет сучасних знань

Вступ. На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається стрімке заострення професійної конкуренції на ринку праці, що зумовлює зростаючу актуальність дослідження різноманітних аспектів професійної успішності особистості.

Особливої значущості набуває питання щодо визначення різних вимірів дослідження професійної успішності, яка може розглядатись як в контексті зовнішніх соціальних підтверджень професійних здобутків особистості, так і з точки зору її задоволеності самим процесом професійної діяльності, творчою самореалізацією, яка надає відчуття свободи від необхідності успіху, натхнення та насолоди.

Багатовимірність досліджуваного психологічного феномену із необхідністю породжує питання щодо детермінант його розвитку, важливими аспектом чого є актуалізація готовності особистості до гармонійного поєднання соціально визнаних професійних досягнень із творчою самореалізацією у певній професійній галузі.

Таким чином, **метою** даної статті є дослідження специфіки та вимірів професійної успішності в контексті професійної ідентичності особистості.

Виклад основного матеріалу. Зазначена наукова проблематика завжди привертала увагу багатьох вчених, предметом дослідження яких були різні аспекти успішності особистості у професійній діяльності (В.С. Атюніна [1], М.Я. Дворецька [4], Г.Г. Геворкян [3], А.Б. Лощакова [4], Г.Р. Позова [10], Н.В. Пророк [11], М.О. Тітова [13]), а саме В.О. Толочек [14], досліджуючи проблему професійної успішності особистості вводить поняття ресурси, які охоплюють такі складові як знання, здібності, вміння, навички, мотивація і т.д., а також ресурси фізичного та соціального середовища, що в своїй сукупності суттєво визначають успішність особистості у професійній діяльності. У своїх подальших працях вчений виокремлює такі чинники професійного розвитку особистості, такі як здібності, професійно важливі якості, компетенції та компетентність, остання з яких інтегрує в собі як професійні вміння, знання та навички, так і здатність утворювати «продуктивний резонанс» з оточуючим соціальним середовищем та підвищувати свій професійний рівень, через успішну діяльність у певній професійній галузі [15].

Змістовно близьким до професійної успішності є професійне самоздійснення, яке передбачає здатність особистості до професійного саморозвитку в процесі досягнення професійних цілей та реалізації особистісного потенціалу у обраній професії [6].

Актуальним є трактування професійної успішності у вимірах кар'єрної компетентності

[2], яка може бути розглянута також як певна ціннісно-сміслова диспозиція, що зумовлює кар'єрні орієнтації особистості [7, 8].

Диференціація зовнішніх та внутрішніх вимірів професійної успішності знайшла своє відображення у працях Ю.А. Карачарової [5], О.М. Кокуна [6], Ю.О. Назар [9], Н.С. Стародубцевої [12], коли успішність професійної діяльності розглядається не тільки як наявність вагомих соціально значущих результатів, але й як задоволеність фахівця процесом та результатом власної праці.

Безумовно цікавим аспектом наукової розробки даної тематики є дослідження особистісних чинників та передумов професійної успішності, розробки. Так, D. Pora, M. Bazgan, S.E. Tomozl у своїх працях розглядають кар'єрне просування як еквівалент професійного успіху, який передбачає здатність особистості проявляти гнучкість та прогностичність в процесі професійного зростання та вважають його головними предиспозиціями активності особистості, її інтелектуальні ресурси та систему цінностей [16]. Інші дослідники пов'язують кар'єрне просування з такими особистісними характеристиками як екстраверсія та проактивність.

Але, незважаючи на велику кількість наукових досліджень із даної проблематики, вони відрізняються недостатньою комплексністю та не охоплюють всю багатоаспектність досліджуваного феномену «професійної успішності». Зокрема, питання щодо детермінант професійної успішності особистості залишається недостатньо розробленим та потребує комплексного дослідження та визначення особистісних чинників, що оптимізують професійну діяльність людини, сприяючи, в свою чергу, отриманню високих професійних результатів.

Отже, в контексті даного дослідження професійна успішність може бути визначена як соціально-особистісний феномен, вимірами якого є як об'єктивні показники результативності діяльності, які можуть бути певним чином оцінені з боку соціуму, тобто, є соціально зумовленими, так і суб'єктивні показники результативності (задоволеність працею, захопленість її творчим процесом тощо), які є індивідуальними для кожної людини.

Це дозволяє виділити наступні виміри професійної успішності:

1) формальний професійний статус особистості, 2) рівень визнання професійних досягнень особистості з боку соціуму, 3) рівень задоволеності фахівця процесом власної професійної діяльності, про який, зокрема, може свідчити відчуття щастя, натхнення, творчої захопленості та ін.

Трактування професійної успішності у вимірах творчої самореалізації співвідноситься із дослідженнями С. Peterson,

N. Park, M.E. Seligman щодо впливу різних стратегій досягнення щастя на задоволеність життям [18].

Зазначені критерії є взаємопов'язаними вимірами успішності, але наявність певної диференційованості за ступенем їх вираженості відповідним чином зумовлює пріоритетну спрямованість та зміст професійної діяльності.

В контексті даного дослідження є доцільним розглянути кожний з вимірів професійної успішності на рівні професійної ідентичності особистості, а саме визначити змістовні характеристики кожного з них.

Так, домінування статусного виміру професійної успішності проявляється через пріоритетне прагнення особистості до отримання високого соціально-професійного статусу, незалежно від змісту виконуваної професійної діяльності та, відповідно, емоційного задоволення від неї. Отже, значення саме формального підтвердження професійних досягнень для даного виміру успішності є домінуючим порівняно із бажанням отримати визнання оточуючих або творчу насолоду від створення нових продуктів власної професійної діяльності.

Таким чином, якщо головним виміром успішності є соціальний статус, пріоритетну значущість на рівні ціннісно-смыслового ядра набувають цінності влади та домінування, які реалізуються через прагнення до високої статусної позиції у суспільстві.

На рівні емоційно-оцінного компоненту професійної ідентичності головним проявом статусного виміру успішності є зовнішнє підтвердження професійного статусу особистості, тоді як емоційна насиченість змісту професійної діяльності може бути досить низькою. Регулятивні характеристики даного виміру професійної успішності проявляються через наявність відповідної кар'єрної мотивації, що спонукає до отримання високої посади, яка надає певний ступінь свободи та влади.

На когнітивному рівні статусна успішність супроводжується самоідентифікацією з людиною успішною у кар'єрі, а саме із самоусвідомленням відповідних особистісних якостей та характеристик, необхідних для успішного професійного зростання.

Іншим виміром професійної успішності особистості є визнання її професійних досягнень з боку соціуму, отже головним для цього виміру успішності є вже не соціальний статус, а отримання підтвердження професійної значущості з боку соціального оточення.

На рівні ціннісно-смыслового компоненту професійної ідентичності цьому виміру успішності притаманна домінуюча орієнтація на визнання та популярність, що стає головним еквівалентом самооцінки людини та значущим мотиватором її діяльності.

Емоційно-оцінні характеристики даного виміру професійної успішності проявляються через наявність високої оцінки власних досягнень та потенційних здобутків у певній професійній галузі. Прагнення до визнання, як правило, супроводжується високими професійними домаганнями, що знаходять своє відображення у відповідних професійних цілях та планах.

На рівні регулятивного компоненту професійної ідентичності прагнення до визнання зумовлює наявність вираженої мотивації до самовдосконалення та підвищення професійного рівня з метою отримання вагомих досягнень, які будуть належним чином оцінені з боку соціального оточення. Отже, головною метою професійного розвитку, в даному випадку, є отримання ще більших підтверджень власної професійної значущості з боку соціуму.

Проявом когнітивного компоненту професійної ідентичності для даного виміру успішності є сприйняття себе як відомої людини, яка користується популярністю у соціумі, отримує визнання з боку своїх прихильників, що є значущим чинником професійної самооцінки та вагомим мотиватором діяльності.

Іншим виміром професійної успішності є задоволеність людини процесом власної професійної діяльності, яка може набувати рис творчості та призводити до створення унікальних продуктів. Так, коли пріоритетним стає творче задоволення та створення унікальних продуктів власної діяльності, посилюється незалежність від необхідності успіху, його зовнішніх підтверджень та соціальних підкріплень, що створює можливість для виникнення результатів, що виходять за межі звичного, буденного та відрізняються вищим рівнем оригінальності та новизни.

На рівні ціннісно-смыслового ядра для цього виміру професійної успішності головним є прагнення до нового, можливість здійснення власних творчих задумів та ідей.

Проявами емоційно-оцінного компоненту професійної ідентичності для цього виміру успішності є задоволення змістом власної професійної діяльності та можливість отримувати радість від самого процесу творчості та власного професійного саморозвитку.

Регулятивні характеристики даного виміру професійної успішності проявляються через прагнення до творчої діяльності, яка дозволяє поєднувати не поєднуване та створювати нові творчі продукти. Людина, для якої найголовнішою є творчість спрямована на пошук нового, довіряє власній інтуїції, а також комфортно відчуває себе в ситуації невизначеності, толерантно ставиться до невдач, автономна та незалежна по відношенню до визначених стандартів та правил.

На рівні когнітивного самоусвідомлення проявом даного виміру успішності є ототожнення власного життя із переживанням радості та задоволення від власної творчості, отже, сприйняття себе як щасливої людини.

Отже, професійна успішність є багатовимірним психологічним феноменом, а саме пріоритетна значущість статусу, визнання, або творчого задоволення визначає вектор та зміст професійної діяльності особистості, що відповідним чином зумовлює також особливості ціннісно-смыслового ядра, емоційно-оцінного і регулятивного компонентів професійної ідентичності, а також когнітивного самоусвідомлення індивіда як суб'єкта професійної діяльності.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що головними вимірами професійної успішності є отримання формального професійного статусу, визнання професійних досягнень з боку суспільства та задоволення від самого процесу творчого самоздійснення, результатом якого є отримання нових оригінальних продуктів діяльності. Пріоритетність того чи іншого виміру професійної успішності зумовлює відповідні аспекти їх ціннісно-смыслових предиспозицій, емоційно-оцінних та регулятивних компонентів професійної ідентичності, а також специфіку когнітивного самоусвідомлення суб'єктів професійної діяльності.

А саме, коли пріоритетним є прагнення до отримання в процесі професійної самореалізації певного соціального статусу, головними для особистості стають цінності влади та домінування, які безперечним чином поєднуються з наявністю вираженої кар'єрної мотивації.

Значущість для досліджуваних визнання їх професійних досягнень з боку референтного соціального оточення проявляється через домінуючу орієнтацію на збереження своєї «професійної популярності», що поєднується з високими професійними домаганнями та тенденцією до самовдосконалення та професійного розвитку з метою отримання належної оцінки професійних здобутків соціальним оточенням.

Коли домінуючим виміром професійної успішності стає задоволення від процесу власної професійної діяльності, яка може набувати рис творчої самореалізації та призводити до створення оригінальних професійних результатів, головним для досліджуваних стає прагнення до нового та можливість реалізації своїх творчих задумів та ідей за умови достатньо високої толерантності до невизначеності та незалежності від думок оточуючих. Отже, для цього виміру професійної успішності головним є можливість отримувати задоволення та радість від самого процесу творчої діяльності,

поєднуючи непоєднуване у вигляді нових творчих продуктів професійної діяльності.

Таким чином, професійна успішність особистості є складним психологічним феноменом, який відповідним чином визначає ціннісно-смыслові, емоційно-оцінні, регулятивні та когнітивні компоненти її професійної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атюнина В.С. Образ успешного человека в семантическом пространстве личности: дис. канд. психол. наук : 19.00.01 : Хабаровск, 2007. – 315 с.
2. Біскуп В. Декомпозиційна структура інтегральної кар'єрної компетентності та її складові. *Психологія і суспільство*. 2010. № 4. – С. 82-90.
3. Геворкян Г.Г. Профессиональная успешность как предмет научной рефлексии в зарубежной и отечественной психологии. *Гуманизация образования*. 2015. № 5. – С. 12-19.
4. Дворецкая М.Я., Лоцакова А.Б. Образ успешности в современных психологических исследованиях. *Интернет-журнал «Мир науки»* 2016, Т. 4, № 2 <http://mir-nauki.com/PDF/09PSMN216.pdf>
5. Карачарова Ю.А. Психологические факторы профессиональной успешности участкового врача-терапевта: дис. канд. психол. наук : 19.00.03. Тверь, 2010. – 210 с
6. Кокун О.М. Детермінація самоздійснення фахівців різних професій. *Науковий Вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 743. С. 109–115.
7. Коломейцев Ю.А., Жданович А.А. Основные научные подходы к профессиональной карьере и карьерным ориентациям личности. *Проблемы управления*. 1 (26) 2008. – С. 207- 215.
8. Кузнецов О.І. Кар'єрна спрямованість студентів технічних спеціальностей. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Вип. 52. 2016. – С. 78-86.
9. Назар Ю.О. Дефініція поняття успішності професійної діяльності в соціально-психологічному контексті SWorl. 1-12 October 2013 <http://www.sworl.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2013>
10. Позова Г.Р. Психологические факторы успешности профессиональной деятельности планшета: дис. канд. психол. наук : 19.00.03 : Казань, 2009. – 147 с.
11. Пророк Н.В. Professional self-improvement: influence of Master's Teacher's personality and professional success experience on this process. *Гуманний розум : збірник статей* (присвячено пам'яті Г. О. Балла) – 2017. Official URL: <http://lib.iitta.gov.ua/706694/>
12. Стародубцева Н.С. Формирование основ профессиональной успешности у студентов вузов в условиях учебных практик: Дис. канд. пед. наук : 13.00.08 : Биробиджан, 2006. – 230 с.
13. Титова М.А. Эффективность психологической саморегуляции функционального состояния как фактор профессиональной успешности. Автореф. дисс. канд. психол. наук. М. 2016. – 39 с.

14. Толочек В.А. Профессиональная успешность: понятия «способность» и «ресурсы» в объяснении феномена. *Человек. Сообщество. Управление*. 2010. № 2. – С. 20-38.
15. Толочек В.А. Профессиональное развитие субъекта: способности, компетенции, компетентность. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Психология»*. 2014. № 2 (16). – С. 124-131.
16. Pora, D., Bazgan, M., Tomozii, S.E. (2012). Personality aspects involved in professional success, *Journal of Engineering Studies and Research*. V. 18 No. 2, P. 102-109.
17. Turban, D.B., Moake, T.R., Wu, S.Y., (2017). Linking Extroversion and Proactive Personality to Career Success. The Role of Mentoring Received and Knowledge. *Journal of Career Development*, Vol. 44(1) 20-33.
18. Peterson, C., Park, N., Seligman, M.E., (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: the full life versus the empty life, *Journal of Happiness Studies*. 6: P. 25–41.